

УДК 378.091.212:811.161.2:174
DOI 10.32782/2412-9208-2024-3-26-35

EUROPEAN VALUES AS THE BASIS OF THE PROFESSIONAL ETHICS OF FUTURE TEACHERS OF THE UKRAINIAN LANGUAGE

ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Olena FEDIUNINA,

Trainee Teacher at the Department
of Ukrainian Philology and Foreign
Literature,
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State
Pedagogical University
59, Scientific town Str., Zaporizhzhia,
69000, Ukraine

Олена ФЕДЮНІНА,

викладач-стажист кафедри
української філології та зарубіжної
літератури,
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
вул. Наукового містечка, 59,
м. Запоріжжя, 69000, Україна

elena.fedyunina31@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0000-7975-0733>

ABSTRACT

The article examines the role of European values as the foundation of professional ethics of future teachers of the Ukrainian language. Attention is focused on the importance of integrating the basic values of the European Union – respect for human dignity, freedom, democracy, equality, the rule of law and human rights – into the process of teacher training. It is outlined that the implementation of these values contributes to the development of moral principles, responsibility, tolerance and social consciousness of future teachers.

The professional ethics of a modern teacher is based on the principles of openness to cultural diversity, inclusiveness and the formation of a democratic educational environment. An important component of the European integration processes in Ukraine is the education of teachers who are able not only to transfer knowledge, but also to form value orientations in students, necessary for harmonious participation in public life.

The article substantiates that the use of European values in the professional activity of teachers creates favorable conditions for educating young people on the principles of democracy and civic responsibility. Key aspects of professional ethics are also defined, which help in the development of teachers as moral leaders who are able to effectively respond to the challenges of modern education. The integration of European values in the training of future teachers is considered an integral part of reforming the educational system of Ukraine in the conditions of European integration.

Key words: *European values, professional ethics, future teachers, teacher education, democratic principles.*

Вступ. Формування професійної етики на засадах європейських цінностей набуває особливої актуальності в умовах сучасних освітніх і суспільних трансформацій в Україні. Це зумовлено такими ключовими чинниками, як євроінтеграційний курс України, підвищення ролі учителя як авторитета, виклики сучасного суспільства, реформа освіти в Україні та підготовка майбутніх фахівців.

Інтеграція до європейського освітнього простору вимагає гармонізації національних освітніх програм із європейськими стандартами, де важливе місце посідають спільні цінності, такі як: повага до прав людини, демократія, толерантність, верховенство права, свобода й солідарність.

Учитель української мови не лише передає знання, а й виховує молоде покоління, формує в учнів етичні орієнтири. У сучасних умовах він є носієм гуманістичних і демократичних цінностей, що важливо для розвитку особистості та громадянської свідомості школярів.

Професійна етика вчителя стає особливо важливою в умовах глобалізації, інформаційної відкритості та політичної поляризації. Вчителі повинні навчати критичного мислення, взаємоповаги й ненасильницького вирішення конфліктів, що базується на європейських цінностях.

Нова українська школа (НУШ) передбачає не лише компетентнісний підхід, а й формування в учнів ключових соціальних та громадянських компетентностей. Це вимагає від майбутніх учителів володіння етичною компетентністю, орієнтованою на цінності ЄС.

З посиленням уваги до якості навчання української мови як державної в Україні вчитель виконує важливу місію культурного інтегратора. Він має поєднувати у своїй діяльності національну ідентичність із загальноєвропейськими гуманістичними цінностями, сприяючи вихованню толерантності та міжкультурної взаємодії.

Професійна підготовка майбутніх учителів української мови повинна охоплювати не лише методологічні аспекти викладання, а й етико-ціннісні орієнтири, які сприятимуть формуванню моральної стійкості та відповідальності за власну діяльність.

Таким чином, актуальність дослідження європейських цінностей як основи професійної етики майбутніх учителів української мови полягає в тому, що сприятиме не лише підвищенню якості професійної підготовки фахівців, а й зміцненню гуманістичного та етичного фундаменту української освіти в умовах європейської інтеграції.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства та системи освіти особливого значення набуває інтеграція європейських цінностей у педагогічну діяльність. Україна, прагнучи інтегруватись до європейського освітнього простору, реформує свої освітні програми відповідно до стандартів ЄС, у тому числі й робить акцент на розвиток професійної етики освітян. Однак актуальною проблемою залишається формування

ціннісних орієнтацій майбутніх учителів, зокрема тих, хто викладає українську мову, яка є не тільки навчальним предметом, а й засобом національної ідентичності та міжкультурної комунікації.

Основна проблема полягає в тому, що майбутні вчителі української мови мають не лише опанувати професійні знання й навички, але й розвивати етичну компетентність, базовану на європейських цінностях, таких як: повага до людської гідності, прав і свобод, демократія та толерантність, соціальна відповідальність і рівність, верховенство права.

Професійна етика педагога, орієнтована на ці цінності, відіграє важливу роль у вихованні учнів, формуванні їхньої громадянської свідомості та соціальної адаптації в демократичному суспільстві. Водночас в умовах глобалізації, конфліктів та суспільних змін виникає потреба в ефективних підходах до підготовки педагогів, здатних інтегрувати європейські цінності у викладацьку діяльність.

Проблема професійної етики педагогів та ціннісних орієнтацій привертала увагу багатьох науковців. Серед основних напрямів досліджень можна виділити:

- Європейські цінності в освіті. Науковці, такі як Л. Губерський, І. Зязюн та Н. Бібік, аналізували вплив європейських гуманістичних цінностей на розвиток освіти в Україні та формування громадянської свідомості.

- Професійна етика педагогів. Дослідження Г. Сазоненка та О. Савченко присвячені розробці етичних кодексів учителя та методів формування професійної етики у вищих навчальних закладах.

- Підготовка майбутніх учителів. У працях Н. Кузьміної та В. Кременя підкреслюється важливість розвитку особистісно орієнтованої педагогіки та компетентнісного підходу до професійної підготовки педагогів.

- Впровадження європейських стандартів у підготовку вчителів. У межах досліджень В. Огнев'юка та М. Лазаревича аналізуються шляхи адаптації національної освіти до вимог Болонського процесу та вплив євроінтеграції на зміст освіти.

Проте проблема інтеграції європейських цінностей у професійну етику саме в підготовці майбутніх учителів української мови потребує подальшого дослідження. Існує потреба у створенні методологічних засад та практичних рекомендацій для реалізації цього процесу.

Мета дослідження – визначити теоретичні засади та практичні підходи до формування професійної етики майбутніх учителів української мови на основі європейських цінностей, а також розробити рекомендації щодо їхнього впровадження в освітній процес.

Задля досягнення мети нами поставлено такі завдання:

- проаналізувати теоретичні основи європейських цінностей та їхню роль у розвитку професійної етики педагогів;

- вивчити стан формування професійної етики в сучасній підготовці майбутніх учителів української мови у закладах вищої освіти України;
- зіставити підходи до формування етичної компетентності в Україні та країнах ЄС для виявлення спільних і відмінних рис.

Методи та методика дослідження. Для ґрунтовного аналізу проблеми у дослідженні передбачається застосування комплексу загальнонаукових, спеціальних та емпіричних методів, що дозволять охопити як теоретичні, так і практичні аспекти досліджуваного питання. Аналіз і синтез використовуються для вивчення наукової літератури, нормативних документів ЄС та України з питань освіти та професійної етики. Це дозволить визначити ключові європейські цінності та їхнє відображення в освітньому процесі. Індукція та дедукція – для формування загальних висновків на основі вивчення окремих аспектів професійної етики та досвіду викладання української мови в різних країнах. Порівняльний аналіз – для зіставлення підходів до формування професійної етики майбутніх учителів в Україні та країнах ЄС. Прогностичний метод – для визначення перспектив розвитку професійної етики у контексті євроінтеграційних процесів. Спостереження за освітнім процесом організовується, щоб виявити практичні підходи до формування професійної етики у майбутніх учителів. Аксиологічний підхід – для дослідження цінностей як основи етичного поведінки.

Результати та дискусія. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття в межах освітньої політики Європейського Союзу та Ради Європи значного поширення набуло поняття «європейського виміру в освіті» (ЄВО). Воно трактується як стандарт знань про Європу, що охоплює вивчення традицій, культури, мов та економічного стану різних країн для формування цілісного уявлення про Європу та визнання її багатоманітності. Основними завданнями ЄВО є розвиток у молоді почуття європейської ідентичності, розуміння цінностей європейської цивілізації та принципів Європейської Спільноти, таких як демократія, повага до прав людини, толерантність і солідарність. Окрім цього, акцентується увага на підготовці молодого покоління до участі в суспільному й економічному житті країн Європи та збагаченні знань про спільну історичну й культурну спадщину. [3, 38]. Згідно з Лісабонською стратегією розвитку освіти та підготовки (Європа – 2010), європейський вимір в освіті охоплює такі компоненти: європейські знання, мовну компетентність, ідентичність, громадянство, якість та професіоналізм. У Резолюції Ради та міністрів освіти Європейського Співтовариства «Про європейський вимір в освіті» визначено чотири основні цілі його впровадження: розвиток у молоді почуття європейської ідентичності та усвідомлення цінностей європейської цивілізації як основи захисту демократії, соціальної справедливості та прав людини; підготовка молоді

до активної участі в економічному та соціальному житті Співдружності; формування розуміння переваг і викликів, які постають перед Європою; поглиблення знань про історію, культуру та економіку країн Європи для сприяння співпраці між ними. Рада Європи, просуваючи концепцію європейського виміру в освіті, базує свою ідеологію на розумінні Європи як спільноти, об'єднаної передусім спільними духовними цінностями. Мішель Форбек зазначив: «Європа – це більше, ніж внутрішній ринок ЄС, або так званий європейський економічний простір... Європа є передусім об'єднанням цінностей, що ґрунтуються на ідеї демократії і прав людини» [6, с. 28]. У доповіді «Освіта для XXI століття» на Міжнародній комісії ЮНЕСКО Жак Делор наголосив, що освіта повинна зосереджуватися на розвитку загальнолюдських цінностей, формуванні толерантності, взаєморозуміння, соціальної відповідальності та поваги до інших. На його думку, «освіта повинна постійно адаптуватись до суспільного досвіду, транслювати його здобутки, головні цінності, досягнення» [2, с. 5]. Однією з ключових проблем європейських країн на початку XXI століття є зростаючий розрив між зовнішніми змінами у світі та внутрішнім світом людини. Видатний український педагог І. Зязюн зазначає, що на глобальному рівні спостерігається «ножицеподібний» ефект між розвитком матеріальної та духовної культури: матеріальне дедалі більше пригнічує та витісняє духовне. У зв'язку з цим на перший план виходить необхідність оновлення старих і пошуку нових гуманістичних цінностей, формування нової життєвої парадигми та правил співіснування. Сьогодні недостатньо лише надати молоді знання та вміння і навчити їх самостійно поповнювати ці запаси. Важливо також прищепити систему цінностей, яка допоможе майбутнім фахівцям використовувати свої знання на благо суспільства та світу. Інакше існує ризик виховання професіоналів-циніків або навіть злочинців, здатних становити загрозу для людства. Без духовних орієнтирів люди можуть керуватися принципом «мета виправдовує засоби», що призведе до небезпечних наслідків. Тому «ціннісне щеплення» має стати невід'ємною складовою сучасної освіти. Для його успішного впровадження педагоги повинні глибоко розуміти природу цінностей, їхні види, ієрархію та методи формування [5, с. 8]. Поняття «цінність» є об'єктом досліджень багатьох гуманітарних наук, таких як філософія, соціологія, психологія, педагогіка, етика, естетика, економіка та політологія. В основі будь-якої соціально-педагогічної системи лежать певні цінності, які виступають духовними орієнтирами та напрямками її функціонування. Вони визначають вибір людиною цілей, засобів та умов діяльності, відповідаючи на питання: заради чого виконується певна дія?! Цінності також включають критерії, за якими особистість оцінює явища суспільної свідомості та культури. Віктор Франкл розглядав цінності як смис-

лові універсальї, що виникають через узагальнення типових ситуацій, з якими людство стикалося протягом історії. Він виділив три основні групи цінностей: цінності творчості (те, що ми даємо життю), цінності переживання (те, що ми отримуємо від світу) та цінності відношень (позиція, яку ми займаємо щодо обставин, які не можемо змінити) [6, с. 263]. Цінності становлять основу діяльності та внутрішнього духовного життя людини. Кожна ключова цінність відображає сутнісні риси особистості та визначає її ставлення до навколишнього світу, а загальна система цінностей формує уявлення про взаємозв'язок між людиною та світом. Вона виконує функцію найвищого рівня соціальної регуляції та слугує ланкою, що поєднує суспільство й особистість, інтегруючи їх у систему суспільних відносин [5, с. 3]. Теоретичні основи формування ціннісних орієнтацій були предметом досліджень як зарубіжних науковців – А. Біне, Д. Дьюї, Д. Каллена, А. Лая, А. Нейлла, Д. Томлінсона, В. Франкла, так і вітчизняних учених – М. П. Гузика, І. А. Зязюна, В. А. Караковського, І. С. Костюка, Ж. О. Омельченко, О. В. Сухомлинської, В. Ф. Шаталова. Л. П. Пуховська досліджувала питання формування ціннісних орієнтацій у професійній підготовці вчителів у країнах Західної Європи. Розвиток професійних інтересів та ціннісних орієнтацій педагогів аналізували І. М. Богданова, В. Г. Воронова, Л. Л. Горбунова, С. У. Гончаренко, С. П. Іванова, М. І. Мерзлякова, І. П. Ширяєв. Дослідження професійної підготовки вчителів української мови проводили К. О. Баханов, А. А. Булда, І. А. Мішина, С. О. Нікітчина, О. І. Пометун, А. М. Старєва, М. Т. Студенікін, Ф. Г. Турченко, О. Ф. Турянська та О. А. Удод. Однак проблема інтеграції загальноєвропейських цінностей у професійну підготовку вчителів української мови наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття ще не отримала належної уваги. Сьогодні на перший план виходять цінності демократичного співтовариства, які повинні стати основою консолідації Європейської Спільноти. Рада Європи приділяє особливу увагу розробці Кодексу базових європейських цінностей та їхньому передаванню майбутнім поколінням.

Попри відмінності в політичних і релігійних переконаннях, європейські освітяни поділяють спільне бачення ключових загальноєвропейських цінностей, які мають лежати в основі сучасної освіти:

- Повага до основних прав людини, зафіксованих у Конвенції з прав людини Ради Європи: людська гідність, право на життя та фізичну недоторканність, заборона тортур і рабства, особиста свобода, захист від свавільних арештів, принцип верховенства права та незалежності суду.

- Утвердження демократичних цінностей, що базуються на плюралізмі й партійній різноманітності, на противагу тоталітаризму, а також дотримання принципів європейського правосуддя.

- Толерантність до інакодумців і представників різних культур та рас, що включає боротьбу з антисемітизмом та ксенофобією.
- Підтримка мирного вирішення конфліктів і збереження миру в Європі та світі.
- Готовність до взаєморозуміння та визнання спільних цінностей, водночас підкреслюючи багатоманітність європейських культур.
- Відкритість до інших народів і культур, при цьому збереження власної культурної унікальності.
- Солідарність і любов до ближнього.
- Здатність до мирного співжиття з іншими народами та готовність до компромісів у процесі узгодження різних інтересів у Європі.
- Відповідальність у приватному та громадському житті й активна участь громадян у політичних процесах.
- Самостійне і критичне мислення.
- Прихильність до свободи, справедливості та соціального захисту.
- Повага до життя та прав інших людей.
- Турбота про природу та довкілля.
- Збереження традиційних чеснот, таких як доброта, вірність, скромність, старанність, почуття обов'язку та ввічливість [6, с. 29].

Актуальність професійної підготовки вчителів української мови до діяльності в межах загальноєвропейського освітнього простору є надзвичайно високою. Це вимагає від педагогів наявності таких якостей, як чітка громадянська позиція, система цінностей із визнанням багатоманітності світу та толерантності, демократичний стиль роботи, висока комунікативна культура й уміння залучати учнів до планування й регулювання освітнього процесу. У зв'язку з цим зростають і стають більш різноманітними вимоги до професійної підготовки майбутніх учителів української мови, основним завданням якої є підготовка педагогів до виховання й навчання дітей у контексті загальноєвропейських цінностей.

Сучасна Європа приділяє особливу увагу готовності вчителів працювати в багатокультурному й багатонаціональному середовищі, враховуючи індивідуальні, психологічні та вікові особливості розвитку учнів, а також соціокультурні чинники, менталітет, етичні, релігійні та політичні аспекти. Утвердження загальноєвропейських цінностей, що відображають мультикультурний, мультиетнічний і мультилінгвістичний характер Європи, значною мірою залежить від здатності педагога піднятися над національними рамками, розвинути європейську свідомість і почуття моральної відповідальності в умовах плюралістичного суспільства.

У процесі євроінтеграції вчителі не можуть залишатися лише «національними служителями», вони мають формувати «європейський учительський корпус» [4, с. 31]. Таке розуміння ролі вчителя української

мови у побудові інтегрованої Європи ставить професійну підготовку педагогів у число ключових пріоритетів освітньої стратегії.

Отже, професійна підготовка нової генерації вчителів української мови на початку XXI століття повинна ґрунтуватися на загальноєвропейських цінностях, які слугують основою соціалізації особистості, забезпечення суспільного порядку та глобальної стабільності, а також виступають інструментом інтеграції людських спільнот.

Висновки. Результати дослідження свідчать, що формування професійної етики на основі європейських цінностей сприятиме підготовці педагогів, здатних ефективно функціонувати в умовах євроінтеграційних викликів та виховувати майбутні покоління громадян у дусі демократії та толерантності.

Європейські цінності – повага до людської гідності, свобода, демократія, толерантність, рівність та соціальна відповідальність – виступають основоположними орієнтирами для розвитку професійної етики майбутніх учителів. Вони сприяють формуванню педагогів, здатних виховувати в учнів громадянську свідомість та відповідальність, забезпечуючи демократичні принципи в освітньому процесі.

Професійна етика є ключовою складовою педагогічної компетентності, що забезпечує моральне обґрунтування дій учителя та регулює його взаємодію з учнями, колегами та суспільством. У контексті європейської інтеграції, розвиток етичної компетентності стає невід’ємним елементом підготовки майбутніх учителів української мови.

Виявлено, що в системі підготовки майбутніх учителів української мови в Україні вже існують певні елементи, спрямовані на формування етичної компетентності. Проте інтеграція європейських цінностей у цей процес відбувається недостатньо системно. Це потребує доопрацювання навчальних програм і методик викладання.

Аналіз підходів до формування професійної етики в Україні та країнах ЄС показав, що ключові цінності збігаються, проте в європейських країнах більше уваги приділяється розвитку соціальної відповідальності, критичного мислення та міжкультурної компетентності педагогів. Інтеграція цих підходів може підвищити якість підготовки українських учителів.

Література

1. Єрмаков І. Г. *Життєва компетентність особистості: від теорії до практики* (наук.–метод. посіб.). З.: ЦентрІон, 2005. 640 с.
2. Єршова Л. М. Мовний патріотизм у змісті українського виховного ідеалу. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, (69), 2013. С. 79–83.
3. Захарова Н. Європейський вимір курсу історії нового часу в навчальних програмах для середньої школи в Україні. *Історія та правознавство*, (34–36 (62–64)), 200р. С. 38–42.

4. Пуховська Л. П. *Професійна підготовка вчителів історії у Західній Європі: спільність і розбіжності* (Монографія). К.: Вища школа. 1997.
5. Селігей П. О. *Мовна свідомість: структура, типологія, виховання*. НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія». 2012.
6. Кульчицький В. Й. (2011). Проблема рідномовної компетенції в структурі духовно-практичної діяльності особистості. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, (59), 2011. С. 68–71.

References

1. Yermakov, I. G. (2005). *Zhyttieva kompetentnist osobystosti: vid teorii do praktyky* [Personal life competence: from theory to practice]. Methodological guide. Zhytomyr: Centron. [in Ukrainian].
2. Yershova, L. M. (2013). Movnyi patriotyzm u zmisti ukrainskoho vykhovnoho idealu [Linguistic patriotism in the content of the Ukrainian educational ideal]. *Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University*, (69), 79–83. [in Ukrainian].
3. Zakharova, N. (2000). Yevropeyskyi vymir kursu istorii novoho chasu v navchalnykh prohramakh dlia seredn'oi shkoly v Ukraini [European dimension of modern history course in the curricula for secondary schools in Ukraine]. *History and Law*, (34–36 (62–64)), 38–42. [in Ukrainian].
4. Pukhovska, L. P. (1997). Profesiina pidhotovka vchyteliv istorii u Zakhidnii Yevropi: spilnist i rozbizhnosti [Professional training of history teachers in Western Europe: similarities and differences]. Monograph. Kyiv: Vyshcha shkola. [in Ukrainian].
5. Selihiei, P. O. (2012). *Movna svidomist: struktura, typolohiia, vykhovannia* [Linguistic consciousness: structure, typology, upbringing]. National Academy of Sciences of Ukraine, Potebnya Institute of Linguistics. Kyiv: Publishing House "Kyiv-Mohyla Academy". [in Ukrainian].
6. Kulchyskyi, V. I. (2011). Problema ridnomovnoi kompetensii v strukturi dukhovno-praktychnoi diialnosti osobystosti [The issue of native language competence in the structure of spiritual-practical activity of the individual]. *Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University*, (59), 68–71. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті досліджується роль європейських цінностей як підґрунтя професійної етики майбутніх учителів української мови. Зосереджено увагу на важливості інтеграції базових цінностей Європейського Союзу – поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та прав людини – у процес підготовки педагогів. Окреслюється, що впровадження цих цінностей сприяє розвитку моральних принципів, відповідальності, толерантності та соціальної свідомості майбутніх учителів.

Професійна етика сучасного педагога ґрунтується на принципах відкритості до культурного різноманіття, інклюзивності та формування демократичного освітнього середовища. Важливою складовою євроінтеграційних процесів в Україні є виховання педагогів, які здатні не лише передавати знання, а й формувати в учнів ціннісні орієнтири, необхідні для гармонійної участі в суспільному житті.

У статті обґрунтовується, що використання європейських цінностей у професійній діяльності педагогів створює сприятливі умови для виховання молоді на засадах демократії та громадянської відповідальності. Також визначаються клю-

чові аспекти професійної етики, які допомагають у розвитку педагогів як моральних лідерів, що здатні ефективно відповідати на виклики сучасної освіти. Інтеграція європейських цінностей у підготовку майбутніх учителів розглядається як невід'ємна частина реформування освітньої системи України в умовах євроінтеграції.

Ключові слова: європейські цінності, професійна етика, майбутні вчителі, педагогічна освіта, демократичні принципи.